

Bygherrerapport om udgravningen af en jernalderbebyggelse fra 4. – 5. årh. efter Kr. på Silkeborg Kommunes udstykningsområde Tingbakken i Gjern – maj og juni 2007.

SIM j. nr. 4/2007 Tingbakken, KUAS j. nr. 2003-2122-1637.

Gjern sogn, Gjern herred, før 1970 Skanderborg amt – stednummer 16.01.03-88.

Indholdsfortegnelse

Indledning	s. 2
Landskabet	s. 2
Fortidsminderne i området	s. 2
Udgravningens metode og resultater	s. 3
Dataliste	s. 5
Konklusion og fremtidigt arbejde	s. 6

Indledning

Efter kommunesammenlægningen den 1. januar 2007 overtog den nye Silkeborg Kommune byggemodningen af det ca. 3,4 ha. store udstykningsområde Tingbakken II i den nordlige udkant af Gjern by, som den tidligere Gjern Kommune havde påbegyndt umiddelbart inden sammenlægningen. I denne forbindelse anmodede Silkeborg Kommune i januar 2007 Silkeborg Museum om at foretage prøvegravninger på arealet for at afklare, om der fandtes skjulte fortidsminder på området, der ville kunne forlanges undersøgt i henhold til museumslovens §27.

Prøvegravningerne blev foretaget i februar 2007 og viste, at der på en let skrånende terrasse på den vestligste del af udstykningsområdet fandtes velbevarede rester af huse og hegnsførløb fra en jernalderbebyggelse, der ud fra hustypen kunne dateres til yngre romersk/ældre germansk jernalder, omkring 4. - 5. årh. efter Kr.

Silkeborg Kommune anmodede derfor Silkeborg Museum om at foretage de nødvendige udgravninger, da byggemodningen af området allerede var påbegyndt. Udgravningen blev foretaget i slutningen af maj og begyndelsen af juni 2007, og udgifterne til undersøgelsen er betalt af Silkeborg Kommune, da udgifterne ifølge museumslovens § 27 påhviler bygherren.

Korrespondancen er ført mellem Svend Erik Sjørring, Veje og Trafik, Silkeborg Kommune, Søvej 1, 8600 Silkeborg, Jette Bang og Dorte Veien Christiansen fra Kulturarvsstyrelsen og Knud Bjerring Jensen, Silkeborg Museum.

Landskabet

Gjern-området er stærkt kuperet med markante, delvist skovklædte bakkedrag, der gennemskæres af dybe dalstrøg og slugter. Selve Gjern by, der går tilbage til middelalderen, ligger med sin romanske kirke lavt i terrænet i bunden af Gjern Å-dalen, hvor Nørbækken fra nord og Dalby Bæk fra syd løber sammen med Gjern å

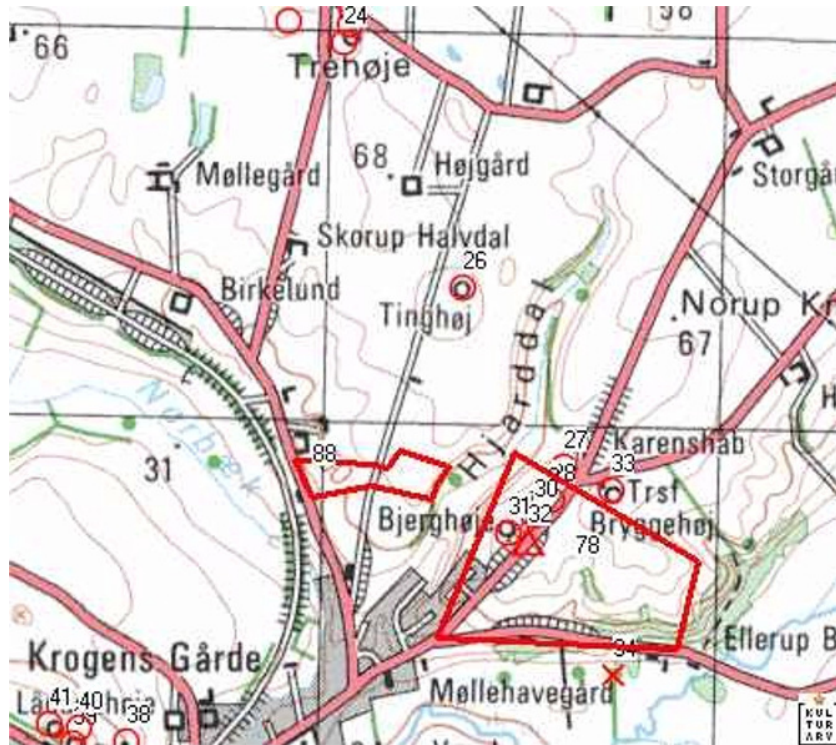
Jernalderbebyggelsen fremkom på den vestligste del af udstykningsområdet, på en smal, men nogenlunde jævn terrasse umiddelbart øst for engområdet langs Nørbækken. Terrassen med jernalderbebyggelsen ligger omkring kote 42 meter over havet, og mod sydvest falder terrænet ned mod engområdet, der gennemstrømmes af Nørbækken, der på denne strækning løber omkring kote 31 meter over havet. Mod nordøst hæver morænelandskabet sig til 65 m over havet ved den fredede gravhøj Tinghøj, der ligger ca. 500 meter nordøst for jernalderbebyggelsen.

Undergrunden på stedet består overvejende af moræneler med enkelte sten afbrudt af spredte striber med grus og sten.

Fortidsminderne i området

Der var ikke registreret fund eller fortidsminder i området inden prøvegravningen, men ca. 500 meter nord for udstykningsområdet ligger den velbevarede og fredede gravhøj "Tinghøj" (sb. nr. 26). Ca. 300 meter øst herfor, øst for den dybe erosionskløft Hjarddal, ligger en høj række bestående af to fredede gravhøje "Bjerghøje" (sb. nr. 30-31), samt tre overpløjede gravhøje (sb. nr. 27-29), hvor der også er påtruffet en brandplet (sb. nr. 32). Yderligere 50 meter øst for høj rækken findes den fredede gravhøj "Bryggehøj" (sb. nr. 33). I dette område er der desuden registreret et større agersystem (sb. nr. 78) fra ældre

jernalder, der dækker en stor del af bakkedraget mellem Hjarddal og Gjern Å. Bopladserne, der hører til højene og agersystemet, kendes ikke.

Registrerede fund og fortidsminder i området.

Udgravningens metode og resultater

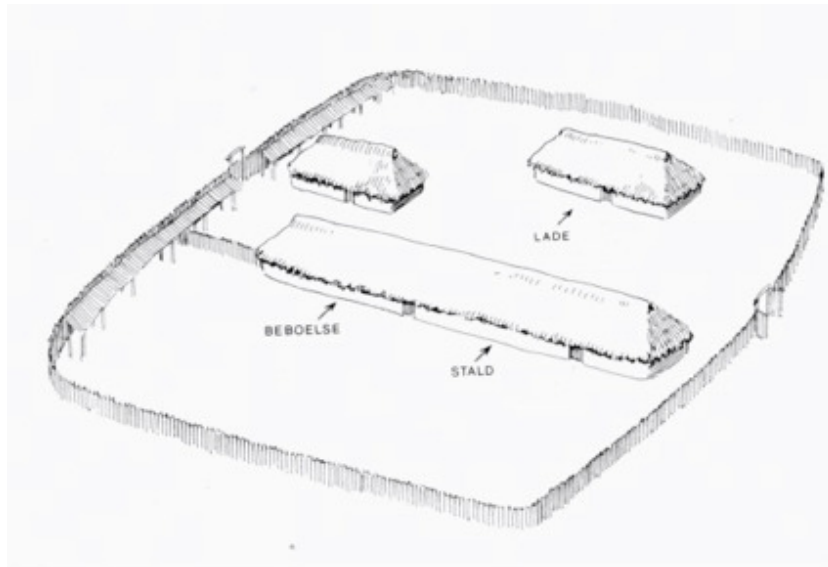
Udgravningen blev foretaget i godt sommervejr i perioden 30. maj – 15. juni 2007. Efter etablering af et målesystem blev mulden afrømmet med en stor gravemaskine på bånd med en to meter bred skovl, i så brede baner som det var praktisk muligt. Muldlaget var forholdsvis tykt og voksede fra 30 – 40 cm's tykkelse i den nordøstlige del af feltet, til godt en meters tykkelse ud mod kommunevejen Hornvej, der løber umiddelbart sydvest for udgravningsfeltet.

Efterhånden som anlæggene blev afdækket ved afrømningen af mulden, blev de ridset op og efterfølgende indmålt i målestok 1 : 50, hvorefter udvalgte anlæg blev snittet og beskrevet. Det undersøgte område udgør godt 3.000 kvadratmeter, hvortil kommer flere søgegrøfter fra prøvegravningen samt afrømmede dele af vejtracéer og stisystemer i tilknytning til udgravningsfeltet. Der blev udarbejdet 32 plantegninger i A3-format og dertil kommer snittegninger af ca. en fjerdedel af de 1277 påviste anlæg, der først og fremmest udgjordes af stolpehuller. Desuden fremkom en del større og mindre gruber samt enkelte kogestensgruber.

Anlægssporene viser, at den lille jernalderbebyggelse der er fra yngre romersk/ældre germansk jernalder, omkring 4. - 5. årh. efter Kr., har bestået af mindst tre - fire gårde, der

har ligget tæt sammenbyggede i en nord – syd vendt række langs kanten af engdraget øst for Nørbækken. Ved udgravningen afdækkedes de tre sydligste gårdsanlæg næsten totalt, og et hegnsforløb der løber ud af udgravningsfeltet mod nord viser, at der sandsynligvis findes rester af yderligere een - og måske flere gårde - på naboarealerne nord for udgravningsfeltet.

De afdækkede gårdsanlæg har været omgivet af stolpebyggede hegn, der har afgrænset de omtrent kvadratiske, ca. 30 – 35m x 30 - 35 m store gårdspladser. Langs indersiden af flere af hegnene findes parvise stolper, der antagelig har båret en form for tag eller halvtag langs hegnene. Omtrent midt på hver af gårdspladserne har der ligget et ca. 25 – 27 meter langt og ca. 5.5 m bredt langhus, der har udgjort gårdens hovedbygning. Husenes orientering er usædvanlig, idet alle bygninger er orienteret omtrent nordvest – sydøst, i modsætning til den normale øst - vestvendte orientering. Husene har været bygget af kraftigt tømmer, og har antagelig haft lerklinede vægge og stråtag. De tagbærende stolpers placering inde i langhusene viser, at den nordvestlige ende af langhusene har været indrettet til beboelse omkring ildstedet, og den sydøstlige ende har fungeret som stald. Desuden findes på der på hver gårdsplads et eller to mindre udhuse, der med en længde på mellem 10-16 meter sandsynligvis har fungeret som stald eller lade. Da flere af de påviste bygninger - især i den sydligste gård - ligger omtrent på samme sted eller overlapper hinanden, må der i løbet af den tid landsbyen har eksisteret – antagelig en generation eller to, være foretaget udskiftning af flere af husene.

Forslag til rekonstruktion af gårdsanlæg fra 4. – 5. årh. Tegning efter Flemming Bau.

Den lille bebyggelse med tæt sammenbyggede hegn omkring gårdene er typisk for den yngre del af jernalderen, men det er påfaldende, at gårdsanlæggene er betydelig mindre og langhusene betydelig kortere, end vi kender det fra de øvrige gårde, der er udgravet i Midtjylland fra denne periode. Husenes nordvest - sydøstlige orientering er som nævnt også usædvanlig, idet jernalderhusene normalt er orienteret omtrent øst – vest. Måske

skyldes husenes afvigende orientering og gårdenes ringe størrelse de trange forhold på den forholdsvis smalle nord - syd-vendte terrasse langs Nørbækken, hvor bebyggelsen var placeret, og der må i så fald have været tungtvejende grunde til at placere bebyggelsen netop her. En vigtig årsag kan evt. have været, at bebyggelsen med denne placering har ligget midt mellem de udstrakte græsningsarealer i engområderne mod vest og nord-vest, og den gode agerjord på morænefladerne mod nord og nordøst.

Ud over huse og hegn fremkom også et antal fundfattige gruber samt spredte kogestensgruber. Generelt var fundmaterialet meget begrænset både i stolpehullerne og i gruberne, og fundene omfatter først og fremmest lerkarskår og større eller mindre skårflager fra kasserede lerkar samt enkelte knusesten. I forbindelse med udgravningen blev bopladsområdet gennemgået grundigt med metaldetektor, men desværre med negativt resultat.

Bebyggelsens placering i landskabet mellem engarealer og agerjord.

Dataliste

Udgravningen blev foretaget i perioden 30. maj – 15. juni 2007, med cand. mag. Karen Rysgaard som daglig udgravningsleder og med deltagelse af stud. mag. Povl Krogh Jørgensen, museumsformidler Mette Bundgaard, amatørarkæolog Paul Jensen samt museumsinspektør Knud Bjerring Jensen, der er ansvarlig for udgravningen. Gravemaskinen – en Åkerman EC 230 B - blev leveret og ført af entreprenør Leo Rask Andersen, Sorring. Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM j. nr. 4/2007 Tingbakken, og alle oldsager, original dokumentation og udgravningsberetningen opbevares her. Hos Kulturarvsstyrelsen har sagen j. nr. 2003-2122-1637.

Konklusion og fremtidigt arbejde

Udgravningen viste, at der fandtes spor efter en lille jernalderbebyggelse på den vestligste del af udstykningsområdet. Bebyggelsen har bestået af mindst tre eller fire gårde, der har ligget tæt sammenbyggede i en nord – syd vendt række langs kanten af engdraget umiddelbart øst for Nørbækken. Ved udgravningen afdækkedes de tre sydligste gårdsanlæg næsten totalt. Et hegnsforløb, der løber ud af udgravningsfeltet mod nord viser, at der sandsynligvis findes rester af yderligere een - og måske flere gårde på naboarealerne nord for udgravningsfeltet. Husenes form og det sparsomme keramikmateriale daterer bebyggelsen til yngre romersk/ældre germansk jernalder, omkring 4.- 5. årh. efter Kr.

Umiddelbart efter udgravningens afslutning blev området frigivet til anlægsarbejde, da der efter prøvegravningerne og udgravningen ikke længere kunne peges på arkæologiske interesser indenfor lokalplanområdet Tingbakken i Gjern (Etape II).

Ved udgravningen blev bebyggelsen afgrænset mod syd og øst, men ved evt. fremtidige anlægsarbejder omkring Hornvej, må man være opmærksom på, at bebyggelsen formodentlig strækker sig ud på naboarealerne nord for udgravningen og at den ligeledes kan strække sig ud på arealerne vest for Hornvej.

Silkeborg Museum den 9. august 2007

Knud Bjerring Jensen
Museumsinspektør